

Ба Шурои диссертатсионии 6D.KOA-029-и
назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
(734025, ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ, 17)

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ ба диссертатсияи Пиров Аламшо Каримович дар мавзӯи «Хувияти чандсатҳӣ ва хусусиятҳои ташаккули он дар фазои бисёрфарҳангӣ (таҳлили фалсафӣ-иҷтимоӣ)» барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои фалсафа аз рӯйи ихтисоси 09.00.11 – фалсафаи иҷтимоӣ (илмҳои фалсафӣ)

Чехраи умумии ҷаҳони муосир ва динамикаи рушди он дар даҳсолаҳои охири асри XX ва ибтидои асри XXI ба қуллӣ тағйир ёфт. Равандҳои ҳамгиройӣ, ки характери тамаддунӣ доранд, аҳамияти умумиҷаҳонӣ касб намуданд. Ташаккули иттиҳоди ягонаи ҷаҳонӣ дар заминаи ба ҳам наздик шудани сатҳи рушди иҷтимоӣ иқтисодии тамаддунҳо сурат мегирад. Равандҳои технологӣ, ахборотӣ ва экологии ба вучуд овардани фазои умумисайёравӣ сарҳадҳои миллии давлатҳоро убур карда, аз дарки назариявии оқибатҳои дар ҳаёти ҷамъиятии инсоният ба амал овардашон хеле пеш гузаштаанд. Падидаи ҷаҳонишавӣ ҷомеаҳои дар ҳоли рушд қарор доштаро водор мекунад, ки равандҳои ба амаломадаро аз нав таҷдиди назар намоянд, ба зухуротҳои ба назар маълуму омӯхташуда, мафҳумҳое, ки дар замони муосир маъноҳои нав ва аксаран тафсири комилан дигар пайдо кардаанд, таҷдиди назар намоянд. Таваҷҷуҳ ба мафҳумҳо ва тафсири мухталифи мафҳуми «хувият» аз воқеияти замони муосир бар меояд. Мушкилоти хувият, ки дар сатҳи фарди алоҳида ба вучуд омада, ба назари муосир ҳамчун падидаи дастаҷамъӣ (коллективӣ) зоҳир мешавад, ҳам ба манфиатҳои ҷомеаҳои алоҳида, гурӯҳҳои этникию субэтникӣ, халқҳо давлатҳо, фарҳангҳо ва тамаддунҳо дахл дорад.

Хувият унсури асосии воқеияти субъективӣ мебошад, ки тавассути равандҳои иҷтимоӣ ташаккул ёфта, онро муносибатҳои иҷтимоӣ тақвият медиҳад. Эҳсоси хувияти шахсӣ ба дарки худ ҳамчун айният ва огоҳӣ аз идомаи мавҷудияти худ дар замон ва макон асос ёфтааст. Гузашта аз ин соҳаҳои шахсӣ ва иҷтимоӣ ҳамеша дар раванди амали муштарак ва худмуайянкунӣ қарор доранд.

Дар илми муосир анъанаҳои муайян барои омӯзиши падидаи хувият ҳамчун зухуроти равонӣ ва иҷтимоӣ-фарҳангӣ ташаккул ёфтаанд.

Тибқи таҳқиқоти назариявии муосир, хувият сохтори тағйирёбанда дошта, дар давоми тамоми умр рушд ёфта, бухронхоро рафъ намуда, шарти зарурии инкишофи шахс, гурӯҳҳои этникию субэтники ва миллатҳо мебошад.

Дар фалсафаи иҷтимоии тоҷикистони замони шуравӣ бо сабабҳои гуногун мавзӯи таҳқиқшаванда аз назари муҳаққиқони тоҷик дур монда буд. Танҳо дар замони соҳибистиқлолӣ ин мавзӯи қуҳан ҳислати мубрамиро касб намуд, чунки таҷриба нишон дод, ки бидуни ба инобат гирифтани вижагиҳои хувияти милли бунёди давлати милли ғайри имкон будааст. Масалан, дар аввали солҳои соҳибистиқлолӣ дар ҷомеа кӯшишҳои зиёде ба харҷ дода шуд, ки амсилаҳои гуногуни давлатҳои дуру наздики нисбатан тараққикарда дар ҳаёти иҷтимоии Тоҷикистон экспликатсия карда шаванд, аммо онҳо, ки ба хувияти милли, анъана, расму ойин, тарзи зист, муоширати субъектҳои иҷтимоӣ, ҷиҳатҳои биологиву ҷуғрофӣ ва равонии миллати тоҷик бегона буданд, бе натиҷа анҷом ёфтанд. Ин тамоюлотро бархе аз олимони ва файласуфони тоҷик дарк намуда таҳқиқи паҳлуҳои гуногуни онро оғоз намуданд, аммо таҳқиқи густурдаю ҳамаҷонибаи ин мавзӯ ҳануз ҳам гузаронида нашудааст.

Дар ин росто, аз тарафи Пиров Аламшо Каримович қарор гирифтани таҳқиқи «Хувияти чандсатҳӣ ва хусусиятҳои ташаккули он дар фазои бисёрфарҳангӣ (таҳлили фалсафӣ-иҷтимоӣ)» як падидаи қобили дастгирӣ ва иқдоми муҳим маҳсуб мешавад.

Гуфтаҳои болоро ба назар гирифта, метавон тасдиқ кард, ки омӯзиши мавзӯи «Хувияти чандсатҳӣ ва хусусиятҳои ташаккули он дар фазои бисёрфарҳангӣ (таҳлили фалсафӣ-иҷтимоӣ)» диққати бештарро аз тарафи муҳаққиқон талаб мекунад. Яке аз паҳлуҳои дорони аҳамияти маҳсули илмӣ – ин таҳлили сатҳи омӯзиши мавзӯ маҳсуб меёбад. Таҳлили амиқ, гурӯҳбандии дақиқ вобаста ба самти таҳқиқот, муайян намудани нуқтаи назари олимони алоҳидаи хориҷӣ ва ватанӣ вобаста ба масъалаи таҳқиқшаванда ба муаллиф имконият додаанд, ки ҷаҳорҷӯбаи таҳқиқотии худро мустақилона муайян намояд, ҷанбаҳои назариявии мавзӯро алоҳида таҳлил намуда, сатҳи татбиқи амалии онҳоро дар фазои бисёрфарҳангӣ мавриди таҳқиқи омӯзиш ва арзёбӣ қарор диҳад. Чунин муносибати таҳқиқотӣ аз он дарак медиҳад, ки муаллиф моҳияти масъаларо ҳам аз диди амалӣ ва ҳам аз диди назариявӣ хеле хуб матраҳ намудааст.

Дар қори дисертсионӣ мақсад ва вазифаҳо, объект ва предмет асоснок шудаанд.

Барои ноил шудан ба мақсад, диссертант масълаҳое мегузорад, ки ба муайян намудани ҳадафи унсурҳои таърихӣ дар таркиби хувияти тоҷикон ва нақши онҳо дар ҳамзистии мусолиҳатомези қавмӣ; таносуби хувиятҳои миллӣ ва хурдқавмӣ дар фазои бисёрфарҳангии ҷомеаҳои муосири дар ҳоли тағйирёбӣ; таъмини иштироқи хурдқавмҳо дар ҳаёти ҷамъиятии Тоҷикистони соҳибистиклол; ғояи миллӣ ҳамчун инъикоси ҷанбаҳои маънавии хувияти миллӣ-фарҳангӣ; заминаҳои иҷтимоии таъмини ҳамзистии мусолиҳатомези этникӣ дар ҷомеаи Тоҷикистон; нақши анъанаҳои миллӣ дар ташаккули ҳамзистии мусолиҳатомези қавмӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ ва ғайра равона шудаанд.

Таҳлили асосҳои методологии таҳқиқот аз он шаҳодат медиҳад, ки муаллиф дар раванди омӯзишу таҳлили мавзӯи диссертатсияи худ усулҳои системавӣ, мантикӣ, муқоисавӣ, сохторию функционалӣ ва таърихро истифода кардааст.

Навоварии илмӣ тадқиқот аз он иборат мебошад, ки агарчи дар кишвар олимони соҳа дар самти хувияти миллӣ, динӣ, шаҳрвандӣ ва ғайра таҳқиқот бурдаанд, вале рисолаи мазкур яке аз аввалин кӯшишҳои таҳқиқи мушкilotи фалсафӣ-иҷтимоии танзими иҷтимоии амалҳои муштаракӣ этникию фарҳангӣ дар фазои иҷтимоӣ-фарҳангии ҷомеаи Тоҷикистон ба шумор меравад. Муаллиф ба мафҳуми «ҳамзистии мусолиҳатомези қавмӣ» чун категорияи заминавии фалсафаи иҷтимоӣ, ки бо амали муштарак ва ҳамзистии бенизоъ, худсубтқунии фарҳангҳои сершумор дар ҳавзаҳои гуногуни иҷтимоӣ-сиёсӣ тавсиф меёбад, таърифи худро додааст. Муаллиф қайд менамояд, ки дар баробари ҳифз ва устуворсозии гуногуншаклии фарҳангӣ, коркарди заминаҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ, ки ҳимояи ҳар як фарҳангро таъмин менамоянд, масъалаҳои ҳалношуда вучуд доранд, ки бо воридсозии унсурҳои фарҳангӣ қавмӣ ба фазои ягонаи фарҳангии кишвар алоқаманд мебошанд ва татбиқи он ба ворид намудани намудҳои айнияти умумӣ ба сохтори худмуайянқунии онҳо мусоидат менамояд. Ошкор карда шудааст, ки вижагиҳои дарки ташаккул ва рушди ҳамзистии мусолиҳатомези этники (қавмӣ) ва амали муштаракӣ этникӣ-фарҳангӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои наздикшавии афзалиятҳои худогоҳии миллии тоҷикон ба ҷараёнҳои мутаҳидшавии гурӯҳҳои субъэтниқӣ (ақалияти қавмӣ) шароит фароҳам меоранд; консепсияи фалсафӣ-иҷтимоӣ амалҳои муштаракӣ этникию фарҳангӣ асоснок карда шуда, асоси субстансионалии онро эътирофи якҷояшавии талабот ва манфиатҳои умумии этникии (қавмӣ) субъектҳои амалҳои муштарак ташкил додаанд, ки ба таҷдиди умумиятҳои миллӣ равона гардидааст. Таърифи истилоҳи «амалҳои муштаракӣ этникию фарҳангӣ» дар маҷмуи тасавуротҳои тамаддунӣ дар бораи фарҳанги

миллӣ ва аломатҳои форматсионии умумияти иҷтимоӣ баён карда шудааст. Асоснок карда шудааст, ки асосҳои концептуалии танзими амалҳои муштараки этникию фарҳангӣ дар маҷмуи се объекти танзимкунанда – манзара (ландшафт)-и этникию фарҳангӣ, низоми давлатии танзими амалҳои муштараки фарҳангҳои миллӣ дар доираи сиёсати миллӣ ва механизми танзими ҷамъиятии низоми талаботҳои этникӣ (қавмӣ) ба амал бароварда шудааст.

Муқаррароти асосие, ки барои ҳимоя пешниҳод мешаванд, аз ҷониби муаллиф пурра асоснок карда шуда, ифодагари мазмуни асосии диссертатсия, тибқи мақсаду вазифаҳои муқарраркарда мебошанд.

Эътимоднокии натиҷаҳои таҳқиқот ва хулосаҳои ҳосилшуда, пеш аз ҳама, бо мутобиқати усулҳо ва методологияи таҳқиқот бо ҳадафу вазифаҳои диссертатсия асоснок карда мешаванд. Дар диссертатсияи мазкур миқдори зарурии адабиёти илмӣ ба мавзӯ дахлдор истифода гардидааст. Муаллиф дар ҷараёни таҳқиқот андешаҳо ва хулосаҳои олимони хориҷӣ ва ватаниро ба таври васеъ истифода бурдааст.

Диссертатсияи Пиров А.К. аз муқаддима, се боб, 12 зербоб, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳо, рӯйхати сарчашмаҳо ва адабиёти истифодашуда иборат мебошад.

Боби якуми диссертатсия – «Ҷанбаҳои назариявии таҳқиқи масъалаи ҳувияти чандсатҳӣ дар фазои бисёрфарҳангӣ» аз чор зербоб иборат буда, дар он муаллиф бо таъки ба ахбори манбаҳои фалсафии иҷтимоӣ масъалаҳои шарҳу тавзеҳи мафҳумҳои асосӣ ва равишҳои таҳқиқи онҳо дар фалсафаи иҷтимоӣ, таҳқиқи масъалаи хусусияти ташаккулёбии ҳувияти чандсатҳӣ дар назарияҳои муосири иҷтимоӣ, аносири таърихӣ дар таркиби ҳувияти тоҷикон ва мақоми онҳо дар таъмини ҳамзистии мусолиҳатомези этникӣ (қавмӣ), масъалаи таносуби ҳувиятҳои миллӣ ва хурдқавмӣ дар фазои бисёрфарҳангии ҷомеаҳои муосири дар ҳоли тағйирёбиро мавриди баррасӣ ва таҳқиқ қарор медиҳад.

Бо бардошт аз баррасии масъалаи баррасишаванда, унвонҷӯ «ҳувият»-ро ҳамчун мафҳуме тавсиф менамояд, ки он дар «худ идеяи субот, худшиносии шахсӣ, дарки мансубият ба гурӯҳҳои муайяни иҷтимоиро дар назар дорад. Ин ҳисси мансубияти худ (қисман бошуурона ва қисман бешуурона) бо ҷинс, синну сол, нақш, амсила, меъёр, гурӯҳ, фарҳанг ва ғайра вобаста мебошад» (дисс. с. 30).

Дар асоси омӯзиши мундариҷаи осори фалсафии иҷтимоии муҳаққиқони ҳам хориҷӣ ва ҳам ватанӣ, диссертант мафҳумҳои бунёдии таҳқиқот – «амали муштараки иҷтимоӣ», «сарҳади этникӣ», «фосилаи

ичтимоӣ» ва «амали муштраки этникӣ-фарҳангӣ»-ро мавриди пажӯҳиши амиқ қарор додааст. Шарҳи ҳаматарафаи мафҳумҳои калидии таҳқиқотӣ ба диссертант имкон додаанд, ки бо дарки моҳияти аслии хувияти иҷтимоии инсон муҳтавои мафҳумҳои калидии «амали муштраки иҷтимоӣ» ва «амали муштраки этникӣ-фарҳангӣ»-ро муайян карда тавонад.

Диссертант, масъалаҳои сатҳҳо ва зинаҳои асосии хувият, вобастагии ғабӯлии асосҳои ҳаммонандсозӣ аз вазъияти мушаххаси таърихӣ, дорои пӯёии динамикӣ будани сохтори хувият, мураккабии хувияти чандсатҳӣ, хоси ҷомеаҳои бисёрмиллата будани хувияти чандсатҳӣ, сатҳҳои он – этникӣ, минтақавӣ, миллӣ, геополитикӣ ва тамаддунӣ, робита ва низоми иерархии сохтори онро пажӯҳиш намуда, исбот менамоянд, ки хувияти чандсатҳӣ сохтори мураккаб дорад. Дар ҳамаин қарина, муаллиф ба хувияти чандсатҳӣ чунин таъриф додааст: Хувияти чандсатҳӣ ин чунин низоми кушодаи мураккаби хувиятест, ки аз сатҳи ҷомеапазирӣ ва қобилияти инсон барои муайян кардани мансубияти худ ба шохисҳои шахсӣ, гурӯҳӣ ва иҷтимоӣ фарҳангӣ бармеояд.

Муаллиф осори муҳаққиқони соҳа, шарҳу маъноӣ маҳдуд доштани онҳо ба замони таърихӣ ва дар онҳо таваҷҷуҳи камтар ба равандҳои имрӯзаи ҷаҳонишавӣ шудааст, таҳқиқ намудааст. Диссертант, қайд менамояд, ки «сарзамини зисти ин ва ё он миллату қавм натавонанд ҷойи зисту паноҳгоҳ, балки шабакаи мураккаби барқарор ва ҳифзи муносибату ҳамкориҳо бо дигар қавму миллатҳо бо шеваи ба худ хос низ ҳаст. Мафҳуми марз ва ҳифозати он аз давраҳои оғоз қардан то даврони муосир ҳамеша дар қолаби хувияти тоҷикон арзишҳои бунёдӣ азали ба шумор мерафт. Ин гувоҳи он аст, хувияти тоҷикон воқеан бо ҷуғрофиёӣ сарзамини аҷдодӣ пайванд аст ва он имрӯз дар муносибати тоҷиконе, ки дар минтақаҳои наздисарҳадӣ зиндагӣ мекунанд, равшан мушоҳида мешавад» (дисс. с. 79). Дар рисола ҳамчунин қайд карда мешавад, ки масъалаи ҳадафи мафкурасозии низоми чандфарҳангӣ ҳифзи робитаҳои муносиби байнифарҳангӣ, яъне ҷомеа бояд таҳаммули умумиятҳои мухталифи забонӣ ва фарҳангиро дошта, ҳамзамон зарурати эҷоди шароитро барои мутолиаю риояи гурӯҳҳои субэтникӣ (ақаллиятҳои қавмӣ) аз меъёру арзишҳои фарҳангии умумиро аз хотир фаромӯш насозад. Аз ин таҳлил ба чунин хулоса омадан мумкин аст, ки дар таркиби хувияти мардуми тоҷик дар тӯли таърих тамоюли мусбати

акидатӣ оид ба ҳамзистии мусолихатомез бо мардумони дигар инкишоф ёфтааст.

Диссертант, хувияти хурдқавмиро «ҳамчун фосолаи миёни умумияти миллӣ (бо ҳамбастагии иқтисодӣ-сиёсӣ ва шахрвандӣ-ҳуқуқӣ) қарор медиҳад ва он бештар ба ҳамбастагии алоқаманд ба ҳудуди муайяну фарҳанг (дин, забону одоб ва русум) асос меёбад, ки дар тӯли замон ба вучуд омада ва таҳаввул ёфтааст» (дисс. с. 95) баррасӣ намуда, онро умумияти гуногуни афрод, ки барои таъмини манфиатҳои рабобаҳо ҳамкорихоро ба роҳ мемонанд, тавсиф менамояд.

Боби дуюми диссертатсия «Роҳу усулҳои ташаккули амалҳои муштараки иҷтимоӣ дар муҳити бисёрфарҳангии ҷомеа» ба таҳқиқи масъалаҳои таъмини иштироки хурдқавмҳо дар ҳаёти ҷамъиятии Тоҷикистони соҳибистиқлол, хусусиятҳои ниҳодишавии амалҳои муштараки иҷтимоӣ дар муҳити бисёрфарҳангӣ, ғояи миллӣ ҳамчун инъикоси ҷанбаҳои маънавии хувияти миллӣ-фарҳангӣ, заминаҳо ва дурнамои ташаккули амалҳои муштараки иҷтимоӣ дар ҳаёти ҷамъиятии Тоҷикистон баҳшида шудааст, ки аз чор зербоб иборат аст.

Тибқи андешаи муҳаққиқ, вусъат гирифтани раванди ҷаҳонишавӣ ба муҳочирати аҳоли дар фазои ҷомеаи пасошуравӣ оварда расонд, ки он сабаби тағйири таркиби аҳолии ин кишварҳо гардид. Ин раванд ҷомеаи тоҷикистониро низ сарфи назар накардааст.

Диссертант қайд менамояд, ки агарчи таркиби аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйироти ҷиддиро аз сар гузаронид, Тоҷикистон давлати гуногунэтноӣ боқӣ мемонад ва ақаллиятҳои миллӣ 15,2 фоизи аҳолии ҷумҳуриро ташкил медиҳанд. Муаллиф доир ба заминаҳои ин бисёрқавмӣ ва баромади ҷамъиятҳои гуногуни фарҳангии дар қаламрави Тоҷикистон сукунатдошта маълумоти мухтасар додааст.

Диссертант, қайд менамояд, ки ба роҳ мондани муколама байни гурӯҳҳои этникӣ бо мақсади ба сохтори худмуайянкунии онҳо ворид намудани рамзҳои умумидавлатии хувият ва тавассути он барои дар субэтносҳо (хурдқавмҳо) ва этносҳо (қавмҳо), ки дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон зиндагӣ мекунанд, ташаккул додани менталитети ба ҳам мутобиқшуда, дарки ба ҳамдигар наздики ҳодиса ва ҷараёнҳое, ки ба ҳаёти ҷамъиятӣ робита доранд, замина фароҳам овард. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон баробарҳуқуқии тамоми миллату халқҳоро таъмин намуда, поймол гардидани ҳуқуқ ё маҳдудсозии онҳоро аз рӯи мансубияти этникӣ манъ менамояд. Алҳол бештар аз 9% аъзоёни

порлумони Тоҷикистонро намояндагони ақаллиятҳои миллӣ ташкил медиҳанд.

Ба андешаи диссертант, дар манзараи дигаргуниҳои дар ҷомеаи тоҷикистонӣ рухдода масъалаи чи тавр зимни таркиби бисёрқавмӣ аҳоли, афзоиши худшиносии миллӣ ва эҳёи маънавии халқи тоҷик дар дурнамои дарозмуддат муносибати бетарафона, ҳолисонаи гурӯҳҳои гуногуни этниқиро ба анъанаҳои дигари фарҳангӣ ва арзишҳои ҳаёти ба даст овардан мумкин аст, аҳамияти худро гум намекунад. Ба андешаи муаллиф, «яке аз роҳҳои расидан ба ин мақсад паҳн намудани шакли муқоламавии амали муштараки иҷтимоӣ байни тамоми гурӯҳҳои этниқие шуда метавонад, ки дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон сукунат доранд. Яке аз омилҳои асосии бунёди амсилаи ҳамзистии фарҳангӣ ва сиёсӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, шиносоии ин гурӯҳҳо бо арзишҳои этниқӣ ва анъанаҳои ҳоси иҷтимоӣ-фарҳангии ҷамъиятҳои дигар ва ҳамроҳшавӣ ба онҳо шуда метавонад» (дисс.с.140). Диссертант, таъкид менамояд, ки заиф будани амали муштараки самаранок байни умумиятҳои иҷтимоӣ доираи эътимоднокии онҳоро нисбат ба ҳамдигар коҳиш медиҳад. Чунин ҳолат ба манфиати пайдории ҳисси хувияти умумишаҳрвандии ҷомеа намебошад.

Диссертант, ба он назар аст, ки хусусиятҳои муҳимми андешаи миллии Тоҷикистон бояд натавонанд рӯ овардану эҳёи гузаштаи таърихӣ, балки инчунин тарҳрезии ҳадафи стратегии рушди миллӣ бошад. Миллатро на марзҳо (новобаста аз он ки «панҷараи оҳанин» кушода ва ё баста аст), на парчам, на ситоиш ва на шаҳрвандӣ, балки, пеш аз ҳама, таърих, фарҳанг, анъана ва аз ҳама муҳим, умед ба ояндаи умумӣ (барои тамоми миллат), ки аслан аз ибтидо танҳо ҳамчун идея вучуд дорад, муттаҳид менамояд (дисс. с.162-163).

Диссертант, таъкид менамояд, ки дар байни падидаҳои марбут ба андешаи миллӣ ва хувияти миллӣ алоқамандии ҷудонопазир вучуд дорад. Ташаккули хувияти миллӣ бидуни ҳамгироии андешаи миллӣ ва сармояи миллии миллат аз лиҳози сиёсӣ шакл гирифта наметавонад. Танҳо бо ташаккули як миллати дорои шуури сиёсӣ Тоҷикистонро на ҳамчун қаламрав, балки ҳамчун як давлати пурқудрат мешиносанд. Ташаккули хувияти миллӣ бидуни ҳузури мафкураи самарабахши миллӣ-давлатӣ ҳамчун як моҳияти ақуалӣ, ки низоми ҷаҳонбинӣ, арзишҳо ва тафаккури иҷтимоии ҳар миллатро муайян месозад, ғайриимкон аст (дисс. с.165).

Диссертант, таъкид менамояд, ки барои дарки ҳамаҷарафаи моҳияти зухуроте, ки байни гурӯҳҳои этниқии дар кишварҳои Осиёи

Марказӣ умр ба сар мебаранд, ошкор намудани мафҳуми «сарҳади этникӣ» мавқеи муҳим дорад. Сарҳади этникӣ на ба маънои маъмули истифодаи ин мафҳум (вусъати ҳудудҳои давлат), балки чун пайомади субъективӣ дар доираи муносибатҳои байниэтникӣ даркшаванда фаҳмида мешавад (дисс. с.178). Сарҳади этникӣ гурӯҳро муайян намуда, ба ҳамон тавсифоти фарҳангии аҳамияти асосӣ медиҳад, ки он навъи муносибатҳои гурӯҳро муайян менамояд (дисс. с.179).

Диссертант ба ҳулосае омадааст, ки яке аз шаклҳои зуҳури амали муштаракӣ иҷтимоӣ ҳамчун амали муштаракӣ этникию фарҳангӣ барои вусъати ҳисси ҳамдигарфаҳмии мардумони минтақа нақши муҳим дорад. Афзоиши сарҳадҳои этникӣ муоширати одамони ба қавмҳои гуногун мансуббударо мушкил мегардонад ва дар натиҷа таъсиррасонии он ба ваҳдати сатҳи болотар дар доираи давлати миллӣ душвортар мегардад.

Барои ҷомеаи тоҷик мавҷудияти таҷрибаи давомноки ҳамзистии озоишта бо қавмҳои гуногун, имконияти бидуни мушкилӣ эҷод намудани фазои ҳамдигарфаҳмиро дар шароити имрӯза фароҳам меовард, ҳулоса менамояд, диссертант.

Боби сеюм «Масъалаҳои амалии таъмини зисти мусолиҳатомези қавмӣ дар шароити ташаккули давлатҳои миллӣ» ба таҳлилу баррасии масъалаи заминаҳои иҷтимоии таъмини ҳамзистии мусолиҳатомези этникӣ дар ҷомеаи Тоҷикистон, нақши анъанаҳои миллӣ дар ташаккули ҳамзистии мусолиҳатомези қавмӣ дар шароити ҷаҳонишавӣ, тамоюлоти бо манфиатҳои сиёсӣ омехтани ҳисси ҳудудҳои қавмӣ дар ҷаҳони муосир, ҷойгоҳи таҳкими эътимоди байниқавмӣ дар таъмини суботи ҷамъиятии кишварҳои Осиёи Марказӣ бахшида шудааст.

Таъкид гардидааст, ки масъалаи таъмини ҳамзистии мусолиҳатомези аъзоёни ҷомеа, новобаста аз гуногунии арзишӣ ва вобастагҳои иҷтимоӣ сиёсӣ, яке аз шартҳои зуҳури мавҷудияти давлатҳои миллӣ ба шумор меравад. Яке аз сабабҳои амали фаъолони давлатҳои миллӣ дар ин самт аз ҳамин шароитҳои зикршуда бармеояд ва дар ҳар як марҳалаи рушди таърихӣ онҳо кӯшиш менамоянд, ки муносиби талаботу манфиатҳои навзӯхур диду шеваи барҳӯрдшонро нисбати ин масъала низ тағйиру такмил диҳанд. Андоза татбиқи муваффақонаи ин ҳадафҳо, пеш аз ҳама, аз маҷмуи фишангҳои ба қор мегирифтаи ин давлатҳо вобаста аст. Маҳз дар ҳамин муносибат равиши барҳӯрди давлатҳои миллӣ ба масъалаи таъмини ҳамзистии мусолиҳатомези аъзоёни ҷомеа аз ҳамдигар фарқ мекунад ва ин зарурати таҳқиқи ин мавзӯро пайваста мубрам месозад (дисс. с. 227). Ба андешаи

муаллиф, нақшаи қолабии барои хамаи давру замон якхела муносиби роҳи дарёфти ҳалли таъмини ҳамзистии мусолиҳатомези аъзоёни ҷомеа вучуд надорад ва он мунтазам дар заминаи таҳлилу омӯзишҳо мукаммалу муносибтар амалӣ гардонида мешавад. Ин тадбирҳо барои заминаи ниҳодишавии фаъолиятҳои аъзоёни ҷомеа мусоидат намуда, эътимоду эътиқодро байни гурӯҳҳои гуногуни этникии сокинони кишвар мустаҳкам менамоянд.

Муҳаққиқ дар рисола бамаврид таъкид менамояд, ки истиклолияти сиёсӣ имкон фароҳам овард, ки мо – тоҷикон ба рушди фарҳанги миллӣ, ҳифзу эҳёи мероси маънавии ниёгонамон мусоидат намуда, дар ҳамин замина асолати фарҳангии худро нигоҳ дошта тавонистем. Бозгӯи равшани самараи ин тадбирҳо дастовардҳои ифтихорӣ ҳастанд, ки мо дар соҳаҳои гуногуни ҳаёти фарҳангии мамлакат ба даст овардаем (дисс. с. 254).

Дар рисола қайд карда мешавад, ки новобаста аз он ки бештари давлатҳои муосир давраи шиддати низои байниэтникиро пушти сар намудаанд, вале ҳамонро барои идоракунии ин равандҳо зарурати ҷустуҷӯи роҳҳои мувофиқсозии амалҳои муштаракӣ умумиятҳои қавмӣ боқӣ мемонад. Чунки дар ин самт баъзе мушкилотҳо ҳанӯз ҳам ҳалли пурраи худро наёфтанд ва зуҳури онҳо бо мурури рушди ҷомеаҳо ба шакли дигар мегузаранд. Аксаран онҳо аз шаклҳои маъмулии эҳсосии худ ба тартиби оқилонаю бошууронаи истифодаи фишангҳои иҷтимоӣ ҳуқуқӣ така намуданро афзалият медиҳанд. Дар чунин парадигмаҳо ифода ёфтани ҷустуҷӯи роҳҳои мувофиқсозии амалҳои муштаракӣ умумиятҳои қавмӣ барои муътадил нигоҳ доштани фазои муоширати байниқавмӣ дар шароити имрӯза ба таври мусбат мусоидат менамояд (дисс. с. 255-256).

Хувияти чандсатҳӣ нишон медиҳад, ки одамон ҷудо аз якдигар вучуд надоранд, балки робита ва муносибатҳои гуногун онҳоро бо ҳамдигар мепайвандад. Бо афзудани фаъолнокӣ ва дарки манфиат шахс ҷойгоҳи худро дар ҳаёти ҷомеа пайдо карда, ҳамон қадар хувияти касбқардаи ӯ бидуни мушкилоти зиёд воридаи фазои амалҳои муштаракӣ ҳамон ҷомеа мегардад. Дар акси ҳол зиддиятҳои ҷойдошта боиси афзоиши шиддати муносибатҳои гуногунчанба гардида, суботи ҷомеаро ҳалалдор мекунад.

Масъалаҳои суботи ҷамъиятӣ барои ҳар як кишвар, аз ҷумла кишварҳои Осиёи Марказӣ, дар рисола мавриди таҳлилу баррасӣ қарор дода шудааст. Дар асоси пажӯҳиши анҷомдодааш, муҳаққиқ қайд

мекунад, ки эътимоди қавмиро дар ҷомеа метавон дар заминаи сиёсати умумии дохилии кишвар бо риояи эҳтиром ба ҳуқуқи озодии сокинон новобаста аз мансубияти иҷтимоияшон муваффақона роҳандозӣ намуд.

Дар шароити давлати бисёрэтникӣ ҳамзистии мусолиҳатомези намоёндагони умумиятҳои этникӣ, дӯстӣ ва ваҳдати онҳо ба рукнҳои демократии рушди ҷомеа, ки масъалаи асосӣ дар он масъалаи ҳокимият, иштироки ақаллиятҳои миллӣ дар идоракунии ҷомеа мебошад, мусоидат менамояд.

Хулосаҳо ва натиҷаҳои илмӣ диссертатсия ифодакунандаи мазмуни асосии он мебошанд, ки илман асоснок ва мантиқан дуруст ифода гардида, арзиши хоси илмиро доранд.

Тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот, ки муаллиф пешниҳод намудааст, натиҷаҳои хулосабарории мустақилонаи муаллиф оид ба истифодаи натиҷаҳои диссертатсияи мазкур мебошад. Дар баробари нуктаҳои мусбӣ ва дастовардҳои илмие, ки дар натиҷаи таҳқиқи мавзӯи мазкур ба даст оварда шудаанд, инчунин баъзе камбудҳои низ дар диссертатсияи мазкур ҷой доранд. Аз он ҷумла:

- бо назардошти фарогирии масъалаҳои ҳамкориҳои этникии минтақавии Тоҷикистон, дар рисола мебоист бештар асарҳои мутахассисони кишварҳои ҳамҷувора мон оид ба ин мавзӯро истифода мешуданд. Ин бошад, метавонист аҳамияти амалии рисола бештар созад;
- агар дар рисола таҳлили маводи дар матбуоти даврии ватанӣ ва хориҷӣ оид ба сатҳи ҳалли масъалаи ҳабастагии этникии дар Тоҷикистон ҷойдошта низ оварда мешуд, ба манфиати кор мебуд;
- дар рисола бояд маълумотҳои омории барӯйхатгирии нави аҳолии Тоҷикистон оид ба таркиби этникии аҳоли истифода ва таҳлил мешуданд, ки он то андозае арзиши қори анҷомёфтаи илмиро ғанӣ мегардонд.

Дар маҷмуъ камбудҳои болозикр арзиши илмӣ диссертатсияро ба ҳеҷ ваҷҳ қоҳиш дода наметавонад. Диссертант тавонистааст мақсади дар раванди таҳқиқот гузоштаи худро ба даст оварад.

Мазмуни автореферат ва қорҳои ба нашр расондашуда моҳияти таҳқиқоти диссертатсиониро инъикос менамоянд. Ба андешаи мо, рисолаи докторӣ ба таври касбӣ навишта шудааст ва хулосаҳои навоариҳои он аз касбияти баланди муаллиф гувоҳӣ медиҳад.

Мавзӯи диссертатсия ва мазмуну муҳтавои он ба доираи мавзӯ ва масъалаҳои таҳқиқӣ, ки дар шиносномаи ихтисоси илмӣ 09.00.11 –

фалсафаи иҷтимоӣ (илмҳои фалсафӣ) таъйин шудаанд, комилан мувофиқат мекунад.

Диссертатсияи Пиров Аламшо Каримович “Хувияти чандсатҳи ва хусусиятҳои ташаккули он дар фазои бисёрфарҳангӣ (таҳлили фалсафӣ-иҷтимоӣ) барои дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои фалсафа аз рӯйи ихтисоси 09.00.11 – фалсафаи иҷтимоӣ (илмҳои фалсафӣ) кори илмии мустақилона, мантиқан анҷомёфта ва ба талаботи бандҳои 31-35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, таҳти №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмии доктори илмҳои фалсафа аз рӯйи ихтисоси 09.00.11 – фалсафаи иҷтимоӣ (илмҳои фалсафӣ) мебошад.

Муқарризи расмӣ: доктори илмҳои сотсиологӣ,
профессор, мудири шӯъбаи сотсиологияи
Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи
ба номи А. Баҳоваддинови АМИТ

 Шоисматуллоев Ш.

Суроға: 734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 17,
тел.: (+992) 935-08-68-78

Имзои Ш. Шоисматуллоевро
тасдиқ менамоям:

Нозири шӯъбаи кадрҳои Институти
фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба
номи А.Баҳоваддинови АМИТ

«06» «03» с. 2022

Шозедов Х.